

Uluslararası İlişkilerde Güvenlik 8

Hüsamettin İnaç¹

Rahman Aghazada²

Özet

Uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik kavramı, teorik ve pratik düzeyde merkezi bir konumda yer almakla birlikte, üzerinde uzlaşılan tek bir tanıma sahip değildir. Geleneksel yaklaşımlar, pozitivist epistemolojiye dayanarak güvenliği nesnel ve evrensel bir olgu olarak ele alırken; inşacı ve post-pozitivist perspektifler, güvenliğin sosyal olarak inşa edilen bir süreç olduğunu ileri sürmektedir. Soğuk Savaş döneminde güvenlik çalışmaları, devlet merkezli analizler ve askeri tehditler ekseninde yoğunlaşmış; realizm ve neorealizm, uluslararası sistemin anarşik yapısı nedeniyle devletlerin hayatta kalma amacı doğrultusunda güç mücadelesine girdiğini savunmuştur. Bu çerçevede, askeri kapasite, ittifaklar ve caydırıcılık stratejileri geleneksel güvenlik anlayışının temel bileşenleri olarak öne çıkmıştır. 1990'lardan itibaren güvenlik kavramı, ekonomik, çevresel, insani ve siber güvenlik gibi yeni boyutları içerecek şekilde genişlemiştir. Kopenhag Okulu, güvenliği askeri alanın ötesine taşıyarak ekonomik istikrar, kimlik politikaları ve birey güvenliği gibi unsurları kapsayan çok boyutlu bir çerçeve geliştirmiştir. İnsani güvenlik yaklaşımı, bireylerin temel haklarının korunmasını vurgularken; siber güvenlik, dijitalleşmenin artmasıyla devletler ve özel sektör için kritik bir alan haline gelmiştir. Bu dönüşüm, güvenlik çalışmalarında genişleme ve derinleşme süreçlerini beraberinde getirmiştir. Her ne kadar geleneksel yaklaşımlar bu genişlemeyi analitik belirsizlik gerekçesiyle eleştirse de günümüzde güvenlik çok boyutlu bir olgu olarak kabul edilmektedir. Devletlerin yanı sıra uluslararası örgütler, özel sektör ve sivil toplum aktörleri de güvenlik politikalarının şekillenmesinde etkin rol oynamaktadır. Dolayısıyla, uluslararası güvenliğin sağlanabilmesi için iş birliğine dayalı, kapsamlı ve çok aktörlü stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

- 1 Prof.Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, husamettin.inac@dpu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6922-2010>
- 2 Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi, rahman.aghazada@ogr.dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8236-1536

1. Giriş: Güvenlik Kavramı

Güvenlik, uluslararası ilişkiler disiplininin en temel konularından biri olmakla birlikte, sosyal bilimlerdeki birçok kavram gibi kesin ve üzerinde uzlaşılmış bir tanıma sahip değildir. Farklı kuramsal yaklaşımlar, güvenliği çeşitli perspektiflerden ele alarak alternatif güvenlik anlayışları geliştirmiştir. Bu çerçevede, güvenliğin genelgeçer bir tanımının olup olmaması gerektiği konusunda dahi akademik bir uzlaşıdan söz etmek mümkün değildir. Geleneksel güvenlik yaklaşımları, genellikle pozitivist temellere dayanarak güvenlik kavramına evrensel ve nesnel bir tanım kazandırılması gerektiğini savunmaktadır. Buna karşılık, inşacı ve post- pozitivist yaklaşımlara dayanan eleştirel güvenlik çalışmaları, güvenlik kavramının sosyal yaşamın diğer olgularında olduğu gibi genelgeçer ve nesnel bir biçimde tanımlanamayacağını ileri sürmektedir (Baysal, 2022).

Güvenlik kavramı etimolojik olarak incelendiğinde, “güven” kökünden türediği ve “güvende olma hali” anlamına geldiği görülmektedir. Bu bağlamda güvenlik, genel olarak “tehdidin yokluğu” şeklinde tanımlanabilir. Ancak Ole Wæver (1995), bu tanımlamaya karşı çıkarak, tehdidin olmadığı bir ortamda güvenlik kavramına da ihtiyaç duyulmayacağını savunmuş; güvenliği, mevcut bir tehdidin varlığına rağmen, bu tehdide karşı gerekli önlemlerin alınmış olduğu durum olarak açıklamıştır. Bununla birlikte, güvenlik olgusunu daha kapsamlı bir çerçevede ele almak, tehdidin ne olduğu, korunması gereken unsurların neler olduğu ve koruma sorumluluğunun kime ait olduğu gibi daha ayrıntılı soruları gündeme getirmektedir. Bu tür sorulara verilen farklı yanıtlar, güvenlik çalışmalarında derin görüş ayrılıklarına yol açmakta ve bu ayrılıkların bir sonucu olarak çeşitli güvenlik kuramlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Baysal, 2022, s. 4).

Uluslararası ilişkilerde güvenlik, devletlerin, uluslararası örgütlerin ve diğer aktörlerin tehditlerden korunmasını ifade eden çok boyutlu bir kavramdır. Soğuk Savaş dönemine kadar güvenlik çalışmaları büyük ölçüde askeri tehditlere ve devlet merkezli analizlere odaklanmışken, 20. yüzyılın sonlarından itibaren ekonomik, çevresel ve insani güvenlik gibi yeni boyutlar da güvenlik tartışmalarının merkezine yerleşmiştir (Buzan, 1991, s. 19). Bu gelişmeler, güvenlik çalışmalarında geleneksel ve genişletilmiş yaklaşımlar arasında bir ayrımın oluşmasına neden olmuştur.

Geleneksel güvenlik anlayışı, realist ve neorealist teorilerin etkisi altında şekillenmiştir (İnaç 2005 s. 47). Realist perspektife göre güvenlik, uluslararası sistemin anarşik yapısı nedeniyle devletlerin kendi çıkarlarını koruma amacıyla güç mücadelesine girdiği bir alan olarak görülmektedir. Bu bağlamda, devletler güvenliklerini sağlamak için askeri güçlerini artırır

ve ittifaklar kurarlar. Bu yaklaşım, Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasında yaşanan silahlanma yarışı ile kendini göstermiştir.

Güvenlik kavramı 1990'lardan itibaren genişleyerek askeri tehditlerin yanı sıra ekonomik, çevresel, siber ve insani güvenliği de içeren bir çerçeveye oturtulmuştur. Örneğin, Barry Buzan ve arkadaşları tarafından geliştirilen Kopenhag Okulu, güvenliği sadece askeri bir mesele olmaktan çıkararak, ekonomik istikrar, çevresel değişimler, kimlik politikaları ve bireylerin güvenliği gibi daha geniş bir çerçevede ele almaktadır. Bu genişletilmiş güvenlik anlayışı, özellikle küreselleşme ile birlikte devlet dışı aktörlerin ve uluslararası örgütlerin güvenlik politikalarındaki rolünü artırmıştır (İnaç, 2021, s. 48).

İnsani güvenlik, genişletilmiş güvenlik yaklaşımlarından biri olarak bireylerin temel haklarını ve yaşam standartlarını korumayı amaçlamaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1994 yılında yayımlanan İnsani Güvenlik Raporu, güvenliğin yalnızca devlet merkezli bir mesele olmadığını, bireylerin sağlık, ekonomik refah ve temel haklarını da kapsayan bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (UNDP, 1994, s. 3). Bu bağlamda, savaşlar, iç çatışmalar, salgın hastalıklar ve doğal afetler gibi unsurlar da güvenlik tehditleri arasında sayılmaktadır.

Siber güvenlik, özellikle 21. yüzyılda dijitalleşmenin artmasıyla birlikte önemli bir güvenlik alanı haline gelmiştir. Devletler ve özel sektör kuruluşları, siber saldırılar nedeniyle ulusal güvenlikten ekonomik istikrara kadar geniş bir yelpazede tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Uluslararası arenada bu konuda iş birliğini artırmak amacıyla NATO ve Avrupa Birliği gibi örgütler, siber güvenlik stratejileri geliştirmekte ve ortak savunma mekanizmaları oluşturmaktadır (Rid, 2013, s. 15).

Uluslararası güvenlik, küresel güç dengeleri ve uluslararası iş birliği çerçevesinde sürekli değişen bir yapı sergilemektedir. Geleneksel ve genişletilmiş güvenlik anlayışları arasında giderek artan bir etkileşim söz konusu olup, özellikle hibrit tehditler ve devlet dışı aktörlerin güvenlik üzerindeki etkisi, uluslararası ilişkilerde güvenliğin dinamik yapısını daha da karmaşık hale getirmektedir (Baysal, 2022, s. 6). Günümüzde uluslararası güvenlik politikaları, sadece devletlerin değil, uluslararası örgütlerin, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının da ortak çabalarıyla şekillenmektedir.

Uluslararası güvenlik, sadece askeri tehditlerden ibaret olmayıp, ekonomik krizler, çevresel sorunlar, siber saldırılar ve insani krizler gibi pek çok faktörü içeren kapsamlı bir alan haline gelmiştir. Güvenlik çalışmalarındaki bu dönüşüm, devletlerin yanı sıra küresel aktörlerin de güvenliği sağlama

konusundaki sorumluluklarını artırmaktadır. Dolayısıyla, uluslararası güvenliğin sağlanabilmesi için çok boyutlu ve iş birliğine dayalı politikalar geliştirilmesi gerekmektedir.

2. Uluslararası İlişkilerde Güvenliğin Dönüşümü

Uluslararası İlişkiler disiplininde güvenlik kavramının kavramsallaştırılması, geleneksel yaklaşımdan uzaklaşarak inşacı ve post-yapısalcı perspektifleri de içerecek şekilde dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşüm, güvenliğin tanımlayıcı unsurlarına ilişkin sorulara verilen yanıtların çeşitlenmesiyle mümkün olmuştur. Literatürde bu değişim süreci, genel olarak güvenliğin genişlemesi ve derinleşmesi olarak tanımlanmaktadır (Krause ve Williams, 1996).

Geleneksel güvenlik anlayışı, devlet merkezli ve askeri odaklı bir perspektife dayanmakta olup, güvenlik kavramını büyük ölçüde ulusal egemenliğin korunması çerçevesinde ele almaktadır (Baysal, 2002, s. 8). Bu bağlamda, geleneksel güvenlik yaklaşımı güvenlik sorunsalını devlet merkezli bir bakış açısıyla değerlendirirken, askeri güvenliği temel belirleyici olarak kabul etmektedir. Örneğin, Walt (1991, s. 212) güvenliği “askeri gücün kontrolü ve kullanımı” şeklinde tanımlarken, Miller (2001, s. 16) ulusal güvenliğe yönelik temel tehditlerin diğer devletlerden kaynaklandığını ve bu tehditlerin askeri karşılık gerektirdiğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede, korunması gereken asli unsur devlet ve onun egemenliği iken, tehdit unsuru diğer devletler ve onların askeri kapasiteleri olarak değerlendirilmektedir. Güvenliği sağlama konusunda meşru aktör ise devlet ve onun silahlı kuvvetleri olarak kabul edilmektedir. Güvenliği sağlamaya yönelik meşru yöntemler bağlamında kuvvet kullanımı, silahlanma politikaları ve sınır güvenliğinin güçlendirilmesi gibi stratejiler öne çıkarken, güvenlik uğruna feda edilebilecek unsurlar ise bireylerin seyahat özgürlüğünün kısıtlanması, ekonomik refahın zayıflaması ve hatta toplumun belirli kesimlerinin can kaybı yaşaması şeklinde değişkenlik gösterebilmektedir. Geleneksel güvenlik anlayışı, güvenliği nesnel ve mutlak bir olgu olarak ele almakta, güvenlik meselelerini verili bir gerçeklik olarak görmektedir. Bu yaklaşım, güvenliğin sosyal ve siyasi bir inşaa sürecinin ürünü olmadığı ve doğrudan maddi unsurlarla tanımlanabileceği varsayımına dayanmaktadır.

1970’lerden itibaren Uluslararası İlişkiler disiplininde güvenlik kavramının ele alınışında önemli bir genişleme ve derinleşme süreci gözlemlenmiştir (Krause & Williams, 1996). Bu iki süreç birbirine paralel olarak ilerlemiş, güvenliğin kapsamının genişlemesi ve referans nesnelerinin çeşitlenmesi akademik tartışmalara yön vermiştir. Güvenliğin derinleşmesi, güvenliğin sağlanacağı referans nesnesine ilişkin alternatif yaklaşımların ortaya

çıkmasıyla şekillenmiştir. Geleneksel güvenlik anlayışında referans nesnesi devlet ve onun egemenliği olarak kabul edilmekte, güvenlik kavramı büyük ölçüde milli güvenlik ekseninde değerlendirilmektedir. Ancak 1970'lerden itibaren bu çerçeve sorgulanmaya başlanmış ve güvenlik çalışmalarında devlete alternatif farklı referans nesneleri ele alınmaya başlanmıştır (Krause & Williams, 1996, s. 230).

Kopenhag Okulu akademisyenleri, bu dönüşümün temel nedeninin geleneksel güvenlik anlayışının yalnızca devlet merkezli bir perspektife dayanması ve askeri güvenliği öncelikli olarak ele almasıyla ilgili olduğunu ifade etmektedir (Buzan vd., 1998, s. 2; Bilgin, 2010). Bu doğrultuda güvenlik kavramı bireyden küresel ekosisteme kadar farklı referans nesnelerini içerecek şekilde genişlemiştir. Literatüre giren yeni referans nesneleri arasında bireyler, topluluklar ve uluslararası sistem gibi farklı analiz düzeylerindeki aktörlerin yanı sıra çevre, gezegen, ekonomik refah ve kültür gibi unsurlar da yer almaktadır.

Güvenlik kavramının genişleme süreci, esasen “tehdit” anlayışına dair farklı yaklaşımların geliştirilmesiyle şekillenmiştir. Ancak, bu genişlemeyi sadece tehdit türlerinin artışıyla sınırlı görmek, güvenlik olgusunun karmaşıklığını göz ardı etmek olur. Tehditlerin çeşitlenmesinin yanı sıra, güvenlik çalışmalarının odağında yer alan yeni konu ve temaların da bu genişleme sürecine önemli katkıları olmuştur. Geleneksel askeri güvenliğin ötesine geçerek, ekonomik, toplumsal, siyasi ve çevresel alanları kapsayacak şekilde güvenlik anlayışı genişlemiştir (Krause & Williams, 1996). Kopenhag Okulu'nun geliştirdiği güvenlik sektörleri yaklaşımı, bu genişleme sürecini anlamada kilit bir rol oynamaktadır. Bu yaklaşıma göre güvenlik, beş temel sektörde ele alınmaktadır: askeri, ekonomik, toplumsal, siyasi ve çevresel güvenlik (Delanty 2005, s. 49). Ancak güvenlik kavramının genişlemesi yalnızca bu beş sektörle sınırlı kalmamış; göç, enerji güvenliği ve salgın hastalıklar gibi yeni konular da güvenlik çalışmalarının kapsamına dâhil edilmiştir. Bu bağlamda, güvenliğin kapsamı yalnızca tehdit algılarındaki değişimle değil, aynı zamanda yeni güvenlik temalarının akademik ve politik söylemde yer edinmesiyle de genişlemektedir.

Güvenliğin genişlemesi ve derinleşmesi süreci, özellikle geleneksel güvenlik yaklaşımlarını benimseyen akademisyenler tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin temelinde, güvenlik çalışmalarının odak noktasının ve metodolojisinin genişlemesi ve derinleşmesiyle birlikte belirsizleşeceği, bunun da alanı tutarsız ve pratik açıdan alakasız bir hale getireceği düşüncesi yer almaktadır (Krause & Williams, 1996, s. 230; Buzan vd., 1998, s. 2). Mearsheimer (1995, s. 92), alternatif yaklaşımların güvenliği analiz etmek

için net ve tutarlı bir çerçeve sunmadığını belirtirken, Walt (1991, s. 123) bu yaklaşımların hem analitik olarak hatalı hem de siyasi olarak sorumsuz olduğunu savunmaktadır. Ayrıca Walt, güvenlik çalışmalarının geleneksel askeri perspektiften uzaklaşarak AIDS, yoksulluk, uyuşturucu kullanımı, çevresel sorunlar, çocuk istismarı ve ekonomik durgunluk gibi konuları da içine alacak şekilde genişlemesinin, alanın sınırlarını belirsizleştireceğini ve bu durumun kritik güvenlik sorunlarına etkili çözümler geliştirmeyi zorlaştıracağını ileri sürmektedir (Walt, 1991, s. 123).

3. Uluslararası İlişkilerde Geleneksel Güvenlik Kavramı

Güvenlik kavramı, uluslararası ilişkiler disiplininde merkezi bir yer tutmaktadır. Geleneksel güvenlik anlayışı, özellikle Soğuk Savaş dönemi boyunca devlet merkezli bir yaklaşımla ele alınmış ve ulusal güvenliğin sağlanması, devletlerin birincil hedefi olarak görülmüştür (Budak 2019, s. 74). Bu yaklaşımda, tehditler genellikle askeri ve siyasi düzlemde değerlendirilmiş, devletlerin egemenliklerini koruma amacı doğrultusunda güç dengesi, caydırıcılık ve savunma stratejileri ön plana çıkmıştır. Geleneksel güvenlik anlayışı, temelini realizm ve neo-realist kuramlardan almaktadır. Realizme göre uluslararası sistem anarşik bir yapıya sahiptir ve devletler kendi güvenliklerini sağlamak için güçlerini artırmak zorundadır. Neo-realizm ise devletlerin rasyonel aktörler olarak ulusal çıkarlarını maksimize etmeye çalıştığını ve güvenliğin, sistem içindeki güç dağılımına bağlı olarak şekillendiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, devletlerarası ilişkilerde askeri kapasite, ittifaklar ve savunma mekanizmaları geleneksel güvenlik anlayışının temel bileşenleri olarak kabul edilmektedir (Bilgin, 2007). Soğuk Savaş dönemi, geleneksel güvenlik anlayışının en belirgin olduğu süreçlerden biri olarak değerlendirilmektedir. ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabet, nükleer silahlanma yarışı ve iki kutuplu dünya düzeni, devletlerin güvenlik politikalarını belirleyen temel unsurlar olmuştur. Güvenlik, büyük ölçüde askeri güce dayandırılmış ve tehdit algıları, karşılıklı caydırıcılık stratejileri çerçevesinde şekillenmiştir.

Geleneksel güvenlik yaklaşımında askeri tehditler ön planda olmakla birlikte, devletler arasında doğrudan savaşın yaşanmadığı ancak silahlanma ve tehdit algılarının sürdüğü bir “güvensizlik ikilemi” ortaya çıkmıştır. Güvensizlik ikilemi, bir devletin güvenliğini artırmaya yönelik aldığı önlemlerin diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanmasıyla daha da derinleşmiş ve uluslararası istikrarsızlığı artırmıştır. Geleneksel güvenlik anlayışı, devlet merkezli bir yapıya sahip olduğu için bireylerin, toplumların veya küresel aktörlerin güvenlik algılarına yeterince yer vermemektedir. Ekonomik, çevresel ve insan güvenliği gibi unsurlar geleneksel güvenlik

yaklaşımı içinde genellikle ikincil öneme sahiptir. Bu nedenle, özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren güvenlik kavramının daha geniş bir perspektifle ele alınması gerektiği yönünde eleştiriler artmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren geleneksel güvenlik anlayışının yanı sıra, güvenliğin daha geniş bir çerçevede ele alınmasını savunan yaklaşımlar gelişmeye başlamıştır. Kopenhag Okulu gibi teorik yaklaşımlar, güvenliği askeri tehditlerin ötesinde toplumsal, ekonomik ve çevresel faktörleri içerecek şekilde değerlendirmiştir. Buna rağmen, geleneksel güvenlik anlayışı özellikle devletler arası savaşlar, terörizm ve bölgesel çatışmalar gibi konular bağlamında uluslararası ilişkilerde önemini korumaktadır. Geleneksel güvenlik kavramı uluslararası ilişkiler teorisinin temel taşlarından biri olup, özellikle devlet merkezli ve askeri odaklı bir anlayışa sahiptir. Soğuk Savaş dönemi boyunca hâkim olan bu yaklaşım, günümüzde daha kapsamlı güvenlik anlayışları ile desteklenmekle birlikte, devletlerin ulusal çıkarlarını koruma çabaları nedeniyle önemini sürdürmektedir. Küresel güvenlik ortamındaki değişimler ve yeni tehdit unsurları, geleneksel güvenlik anlayışının güncellenmesini ve farklı yaklaşımlarla birlikte ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Uluslararası İlişkiler disiplininin temel odağı, uluslararası politikayı analiz etmektir. Bu bağlamda, siyasal düzen ve güvenlik arasındaki ilişkiye odaklanan klasik realizm, güvenlik kavramı üzerine teorik düşünciyi şekillendiren başlıca yaklaşımlardan biri olarak öne çıkmaktadır (İnaç, 2018, s. 309). Disiplin içinde yaygın kabul gören kurucu varsayımlardan biri, uluslararası politikanın merkezi bir otoritenin bulunmadığı bir ortamda işlediğidir. Literatürde “anarşi” olarak tanımlanan bu yapısal unsur, klasik realizmde sabit ve bencil bir insan doğası (animus dominandi – hükmetme arzusu) anlayışıyla birleşerek, uluslararası politikayı güç mücadelesi ve çıkar çatışmaları ekseninde şekillenen bir alan hâline getirmektedir. Bu çerçevede, uluslararası sistemin doğası gereği sürekli bir güç mücadelesine sahne olduğu ileri sürülmektedir. Diğer bir ifadeyle, uluslararası alan, Thomas Hobbes'un toplumsal sözleşme öncesi betimlediği doğa durumuna benzemektedir. Ancak Hobbes'un tasvirinde, bireylerin güvensizlik duygusu toplumsal sözleşmeye ve dolayısıyla merkezi bir otoritenin (Leviathan/devlet) kurulmasına yol açarken, uluslararası düzlemde devletlerin hissettiği güvensizlik yalnızca savunma tedbirleri ve caydırıcılık mekanizmalarına yönelmelerine neden olmaktadır (Jackson, 2005, s. 45). Bu doğrultuda, devletler için temel öncelik hayatta kalmak olup, bu amacı gerçekleştirmek adına güç elde etmek en temel hedef hâline gelmektedir.

Uluslararası ilişkilerde devletler, güvenliklerini maksimize etmek adına güçlerini artırmaya çalışırken, aynı zamanda diğer devletler için güvensizlik ortamı yaratmaktadır. Bu durum, literatürde “güvenlik ikilemi” olarak

tanımlanan ve karşılıklı güvensizliğin derinleşmesine neden olan bir sarmala yol açmaktadır. Anarşik uluslararası sistemde devletlerin bu tür bir güvensizlik döngüsüne hapsolması, uluslararası politikanın kaçınılmaz trajik ve karamsar yönünü gözler önüne sermektedir. Başka bir ifadeyle, devletlerin yönetim biçimleri tarihsel süreçte değişebilse de uluslararası sistemde merkezi bir otoritenin, yani Hobbesçu anlamda bir “Leviathan”ın yokluğu, anarşik yapının sürekliliğini sağlamaktadır. Bu durum, uluslararası politikayı bir “tekrar alanı” hâline getirmekte, yani belirli temel dinamiklerin zaman içinde değişmeden kaldığını göstermektedir. Yüzyıllardır değişmeyen bu karamsar tablo içinde, dönüşen temel unsur ise devletlerarası sistemdeki güç dağılımıdır. Bu bağlamda, uluslararası sistem büyük güçlerin yükseliş ve çöküşlerine bağlı olarak çok kutuplu veya iki kutuplu bir yapıya evrilebilmektedir. Tek kutuplu sistemin ise büyük güçler tarafından dengelenmeye çalışılacağı öngörüsü nedeniyle teorik olarak uzun ömürlü olmayacağı varsayılmıştır. Ancak güç dağılımındaki değişimler devletlerin politikalarını etkileyebilse de uluslararası sistemin temel dinamikleri –hayatta kalma mücadelesi, güvenlik arayışı ve güç dengesi– büyük ölçüde değişmemektedir (Waltz, 2000, s. 32). Bunun başlıca sebebi, uluslararası politikayı şekillendiren belirleyici unsurun yapısal olarak devam eden anarşi olmasıdır.

Böylesi bir ortamda devleti temel aktör konumuna yerleştiren iki önemli unsur bulunmaktadır. İlk olarak, devlet, toplum içindeki anarşiyi sona erdiren ve vatandaşlarının güvenliğini temin eden bir yapı olarak evrensel bir meşruiyete sahiptir. İkinci olarak, anarşik bir uluslararası sistemde varlığını sürdürmek zorunda olması, devleti sürekli güvenlik kaygıları doğrultusunda hareket etmeye yöneltmektedir. Bu bağlamda, devlet hem güvenliği sağlayan bir özne hem de güvenliği sağlanması gereken bir nesne olarak konumlanmaktadır. Devlet açısından en büyük tehdit ise savaş olasılığıdır; zira Waltz’ın ifade ettiği gibi (2000, s. 35), “Savaşlar, onları engelleyecek hiçbir şey olmadığı için vardır.” Bu durum, askerî güç ve kuvvet kullanımının incelenmesini Güvenlik Çalışmaları disiplininin merkezine yerleştirmektedir.

Geleneksel güvenlik anlayışı, esas itibarıyla realizmin güvenlik perspektifinden türemiş olup, güvenlik çalışmalarının devletin iç ve dış tehditlerden korunmasına odaklanan bir çerçevede şekillendiği görülmektedir. Bu doğrultuda, güvenlik kavramı sıklıkla “Ulusal Güvenlik Çalışmaları” veya “Stratejik Çalışmalar” gibi terimlerle anılmakta ve büyük ölçüde askerî tehditlerle ilişkilendirilmektedir. Bu yaklaşım, devletin korunmasını merkeze almakta ve güvenliği öncelikli olarak devlet temelli bir mesele olarak ele almaktadır. Realizmin bütüncül devlet anlayışı çerçevesinde, devletin toplumsal ve ideolojik açıdan homojen bir yapı olduğu varsayılmakta ve bu doğrultuda devlet ile toplum arasında doğal bir uyum bulunduğu kabul

edilmektedir. Bu bağlamda, devletin ulusal çıkarları doğrudan temsil ettiği düşüncesi verili bir gerçeklik olarak kabul edilmekte ve dolayısıyla devletin güvenliğine yönelik her türlü önlemin, ulusun veya halkın güvenliğiyle örtüştüğü varsayılmaktadır. Keith Krause ve Michael Williams'ın da belirttiği üzere, geleneksel güvenlik anlayışında güvenlik, öncelikli olarak belirli bir devletin vatandaşı olmakla ilişkilendirilirken, güvensizlik ise diğer devletlerin vatandaşlarından kaynaklanan bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, güvenlik kavramının devlet merkezli bir perspektiften ele alınmasını pekiştirmekte ve bireysel ya da toplumsal güvenlikten ziyade devletin bekasına öncelik veren bir anlayışı yansıtmaktadır (Uzgel, 2004).

4. Güvenliğe Geleneksel Bakış: Realist ve Liberal Kuramda Devlet Merkezli ve Askeri Odaklı Güvenlik Anlayışı

Geleneksel güvenlik denildiğinde akla ilk gelen kuram realizm olmakla birlikte, liberalizm de devleti merkeze alan güvenlik yaklaşımları doğrultusunda bu çerçevede değerlendirilebilir.

Uluslararası İlişkiler disiplininin temel kuramlarından biri olan Realizm, güvenlik meselesini her zaman merkezi bir konu olarak ele almıştır. Literatürde geleneksel güvenlik yaklaşımı olarak ifade edilen perspektif, çoğu zaman realist güvenlik anlayışıyla özdeşleştirilmektedir. Bu yaklaşım, devlet merkezli olup askeri güvenliğe öncelik vermektedir. Realizm, tek bir bütünsel kuramdan ziyade, kendi içinde farklılaşan teorik yaklaşımları barındıran bir çatı teori olarak değerlendirilebilir. Klasik realizm, yapısal realizm (neorealizm) ve neoklasik realizm, realizm düşüncesi içinde öne çıkan başlıca kuramsal yönelimlerdir. Ancak, bu farklı kuramlar arasında bazı temel ortak önermeler bulunmaktadır (Sula, 2022; Dunne ve Schmidt, 2020, s. 138-141). Realizmin güvenlik anlayışına ilişkin bu ortak önermelerden ilki, devlet merkezciliktir. Tüm realist kuramlara göre uluslararası ilişkilerin temel aktörleri devletlerdir ve güvenlik kavramı, öncelikle devlet güvenliği çerçevesinde ele alınmaktadır. İkinci ortak önerme, materyal unsurlara verilen önemin altını çizmektedir. Bu bağlamda, güvenlik çalışmalarında özellikle askeri güç başta olmak üzere devletlerin maddi kapasite ve kabiliyetleri ön plana çıkmaktadır. Üçüncü olarak, tüm realist kuramlar uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olduğu ön kabulünü paylaşmaktadır. Bu varsayım, realist güvenlik çalışmalarının temel dayanaklarından birini oluşturmakta ve devletlerin güvenlik ihtiyacını, uluslararası sistemin anarşik doğasıyla ilişkilendirmektedir. Realist perspektife göre, anarşik yapı, devletler arasındaki çatışmayı kaçınılmaz hale getirmekte ve bu bağlamda devletlerin birincil hedefi, kendi varlıklarını sürdürmek olmaktadır (Sula, 2022).

Dolayısıyla, realist güvenlik anlayışında korunması gereken temel referans nesnesi, devletin bekasıdır.

Yapısal Realizm, Klasik Realizmi analiz düzeyi üzerinden eleştirerek ortaya çıkmış ve uluslararası ilişkilerde meydana gelen olay ve sonuçların sistemik faktörler çerçevesinde açıklanmasının daha isabetli olacağını savunmuştur. Devlet merkezli bir yaklaşım olmaya devam etmekle birlikte, Klasik Realizmin devlete ve insan doğasına odaklanmasını indirgemeci bir bakış açısı olarak değerlendirmiştir (İnaç, 2022, s. 203). Yapısal Realizme göre, anarşik bir yapıya sahip olan uluslararası sistemde devletler, güvenliklerini sağlamak ya da güçlerini artırmak gibi benzer hedeflere sahip aktörlerdir. Bu doğrultuda, devletlerin davranışlarını belirleyen temel unsur, içinde bulundukları sistemin yapısıdır. Ancak, bu yapının belirlenmesinde en önemli etken, devletlerin göreceli kabiliyetleridir. Anarşik sistem içerisinde devletler, sahip oldukları kabiliyetler doğrultusunda konumlanmakta olup, süper güçlerin sayısı sistemin genel yapısını şekillendirmektedir. Bu bağlamda, tek bir süper gücün bulunduğu sistem tek kutuplu, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi iki süper gücün var olduğu sistem iki kutuplu, ikiden fazla süper gücün bulunduğu sistem ise çok kutuplu olarak tanımlanmaktadır. Realist kuram içerisindeki tartışmalardan biri de farklı kutupluluk türlerinin devletler arası çatışmayı önleme noktasında farklı etkiler yaratıp yaratmadığına odaklanmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde Yapısal Realizmin akademik literatürde güçlü bir konumda olduğu görülmektedir. Bu dönemde güvenlik çalışmaları, uluslararası ilişkilerin temel araştırma alanlarından biri olarak öne çıkmış ve özellikle nükleer silahlanma ile nükleer caydırıcılık gibi konulara yoğunlaşmıştır. Stratejik çalışmalar olarak da anılan bu literatür içerisinde, ilk vuruş ve ikinci vuruş yeteneği gibi kavramlara dayalı analizler geliştirilmiş ve pozitivist metodolojilerle sayısal çalışmalar önemli bir yer edinmiştir (Sula, 2022). Bu durumun ortaya çıkmasında, özellikle 1960'lardan itibaren etkisini artıran davranışçı dalganın belirleyici olduğu söylenebilir.

Liberalizm, Uluslararası İlişkiler disiplininin ortaya çıkışından bu yana temel kuramlarından biri olmanın yanı sıra, diğer birçok akademik alanda da etkili olmuştur. Bu kuram, insan doğasının özünde iyi olduğu ve insan aklının rasyonel düşünme yoluyla daha iyi bir toplumsal düzen inşa edebileceği inancına dayanmaktadır. Bu çerçevede, Liberal teori birey özgürlüğünü merkeze alan bir perspektife sahiptir. Liberalizmin temel varsayımlarından biri, mutlak anlamda pozitif bir barışın sağlanabileceği ve çatışmanın kaçınılmaz bir olgu olmadığıdır. Realizm gibi Liberal teori de kendi içinde farklı argümanlara dayanan çeşitli yaklaşımlar barındırmaktadır. Bu yaklaşımlar Cumhuriyetçi Liberalizm, Ticari Liberalizm ve Düzenleyici

Liberalizm olarak sınıflandırılmaktadır. Güvenlik bağlamında ele alındığında, Cumhuriyetçi Liberalizm demokratik yönetimlerin silahlı çatışmaları azalttığı hipotezini öne sürerken, Ticari Liberalizm serbest ticarete dayalı ekonomik karşılıklı bağımlılığın çatışmaları önleyici bir rol oynadığını savunmaktadır. Öte yandan, Düzenleyici Liberalizm uluslararası kurumların iş birliğini teşvik ederek silahlı çatışmaları azaltabileceği görüşünü test etmeye odaklanmaktadır (Sarı, 2022, s. 26).

5. Sonuç:

En temel anlamıyla güvenlik, tehdit algılarına karşı geliştirilen tepkiler bütünüdür. Uluslararası güvenlik ise uluslararası sistemi belirleyenlerin tehdit algılarına ve bu algılara karşı ortaya koyulan tepkiler tarafından belirlenir. Bu bağlamda değişen tehdit algılarına göre değişen tepkiler farklı güvenlik politikalarının şekillenmesine vesile olur. Zamanın, zeminin ve aktörlerin değişmesi tüm bu parametreleri yeniden okumayı zorunlu hale getirir. Uluslararası güvenlikle dünya düzeni kavramları arasında güçlü bir rabita mevcuttur.

Bu bağlamda güvenlik kavramı, uluslararası ilişkiler disiplininde merkezi bir yer tutmaktadır. Geleneksel güvenlik anlayışı, özellikle Soğuk Savaş dönemi boyunca devlet merkezli bir yaklaşımla ele alınmış ve ulusal güvenliğin sağlanması, devletlerin birincil hedefi olarak görülmüştür. Bu yaklaşımda, tehditler genellikle askeri ve siyasi düzlemde değerlendirilmiş, devletlerin egemenliklerini koruma amacı doğrultusunda güç dengesi, caydırıcılık ve savunma stratejileri ön plana çıkmıştır. Geleneksel güvenlik anlayışı, temelini realizm ve neo-realist kuramlardan almaktadır. Realizme göre uluslararası sistem anarşik bir yapıya sahiptir ve devletler kendi güvenliklerini sağlamak için güçlerini artırmak zorundadır. Neo-realizm ise devletlerin rasyonel aktörler olarak ulusal çıkarlarını maksimize etmeye çalıştığını ve güvenliğin, sistem içindeki güç dağılımına bağlı olarak şekillendiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, devletlerarası ilişkilerde askeri kapasite, ittifaklar ve savunma mekanizmaları geleneksel güvenlik anlayışının temel bileşenleri olarak kabul edilmektedir Soğuk Savaş dönemi, geleneksel güvenlik anlayışının en belirgin olduğu süreçlerden biri olarak değerlendirilmektedir. ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabet, nükleer silahlanma yarışı ve iki kutuplu dünya düzeni, devletlerin güvenlik politikalarını belirleyen temel unsurlar olmuştur. Güvenlik, büyük ölçüde askeri güce dayandırılmış ve tehdit algıları, karşılıklı caydırıcılık stratejileri çerçevesinde şekillenmiştir.

Güvenlik anlayışındaki dönüşüm, derinleşme ve genişleme eğilimlerinin yanı sıra, pozitivist bakış açısına alternatif olarak inşacı ve post-pozitivist

yaklaşımların güvenlik çalışmalarında giderek daha fazla önem kazandığını göstermektedir. Bu dönüşüm, geleneksel güvenlik anlayışını eleştiren bir yaklaşımı beraberinde getirmiştir. Geleneksel güvenlik anlayışı, güvenlik meselelerini doğrudan veriler olarak kabul ederken; yeni yaklaşımlar, bu meselelerin belirli bir inşa sürecinin sonucu olduğunu savunmaktadır. Bu inşa sürecinde, güç ilişkileri, çıkar dinamikleri ve diğer toplumsal faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, güvenliğin inşa sürecini belirleyen temel unsurlar konusunda literatürde kesin bir fikir birliği sağlanamamıştır. Farklı yaklaşımlar, söylem ve pratikler gibi unsurların bu süreçteki etkisini vurgulamakta ve güvenlik anlayışının daha kompleks ve çok boyutlu bir hale geldiğini göstermektedir.

Kaynakça

- Baysal, B. (2022). Güvenlik kavramı ve güvenliğin dönüşümü. (1. Basım). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bilgin, P. (2007). *Critical Theory, Security Studies: An Introduction*, New York: Routledge.
- Budak, A. (2019). Osmanlı modernleşmesi gazetecilik ve edebiyat. Bilge Kültür Sanat
- Buzan, B. (1991). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Boulder: Lynne Rienner Pub.
- Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Delanty, G. (2005). *Avrupa'nın İcadı*. (H. İnaç, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Dunne, T. and Schmidt, B.C. (2020). Realism. İçinde J. Baylis, S. Smith, ve P. Owens (der.), *The Globalization of World Politics* (ss. 130-144). Oxford: Oxford University Press.
- Jackson, R. (2005). *Classical and Modern Thought on International Relations: From Anarchy to Cosmopolis*. New York: Palgrave Macmillan.
- İnaç H. ve F. Ünal (2013). The Construction of National Identity in Modern Times: Theoretical Perspective. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(11), 223-232.
- İnaç, H. (2005). Faşizmin ve Sosyalizmin Sosyopolitik Kökenleri. Bursa: Ekin Kitabevi
- İnaç, H. (2018). The Possibility of Multicultural Practice During The Age of Collective Identities In Line With Arab Spring, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 65, 306-315.
- İnaç, H. (2021). Uluslararası Güvenlik, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- İnaç, H. (2022). New world order in post-pandemic process and Turkey. In A. S. İkiz (Ed.), *Turkey and the post-pandemic world order* (p. 199-225). Lexington Books.
- Krause, K., & Williams, M. (1996). Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods. *Mershon International Studies Review*, 40(2), 229-254.
- Mearsheimer, J. (1995). A Realist reply. *International Security*, 20(1), 82-93.
- Rid, T. (2013). *Cyber War Will Not Take Place*. (1 sth. Edition). Oxford: Oxford University Press.
- Sarı, B. (2022). Liberalizm ve Güvenlik. (1. Basım). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

- Sula, E. (2022). Realizm ve Güvenlik. (1. Basım). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- UNDP (1994). *Human Development Report 1994: New Dimensions of Human Security*. New York: United Nations Development Programme.
- Uzgel, İ. (2004). *Ulusal çıkar ve dış politika*. Ankara: İmge Yayınları.
- Wæver, O. (1995). Securitization and Desecuritization. İçinde R. D. Lipschutz (der.), *On Security* (ss. 46-86). New York: Columbia University Press.
- Walt, S. M. (1991). The Renaissance of Security Studies. *International Studies Quarterly*, 35(2), 211-239.
- Waltz, N. K. (2000). Structural realism after the cold war. *International Security*, 25(1), 5-41.